

षोडशः पाठः

वृक्षाः सत्पुरुषाः इव

प्र.1 एकपदेन उत्तरत (एक पद में उत्तर लिखिए)–

(क) वृक्षाः, (ख) आतपे, (ग) एका वापी, (घ) नद्यः, (ङ) जलम्

प्र.2 पूर्णवाक्येन उत्तरत (पूर्णवाक्य में उत्तर लिखिए)–

(क) वृक्षाः छायां यच्छन्ति ।

(ख) प्राणिनः पुष्पाणि, पत्राणि, फलानि, छायां, मूलानि, वल्कलानि काष्ठानि च प्राप्नुवन्ति ।

(ग) गावः दुग्धं यच्छन्ति ।

(घ) दशवापी समः हृदः अस्ति ।

(ङ) वृक्षाः अपि फलानि स्वयं न खादन्ति ।

प्र.3 मंजूषायां प्रदत्तपदैः सहायतया रिक्तस्थानानि पूरयन्तु (मंजूषा में दिए गए शब्दों की सहायता से रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए)–

(क) प्राणिनः (ख) परार्थाय (ग) मूल्यवान् (घ) निराशा (ङ) परोपकाराय (च) महीरुहाः
(छ) विभूतयः

प्र.4 अधोलिखितानां श्लोकानां हिंदी भाषायां अर्थ लिखत (निम्नलिखित श्लोकों का हिंदी भाषा में अनुवाद कीजिए)–

(क) नदियाँ स्वयं अपना जल नहीं पीतीं, वृक्ष अपने फल स्वयं नहीं खाते, बादल फसल नहीं खाते हैं, सज्जनों की भी सम्पत्ति सदैव परोपकार के लिए होती है।

(ख) अहो! उनका जन्म धन्य है जो सभी प्राणियों के जीवन के सहारा बनते हैं, जैसे सज्जन लोग किसी भी याचक को खाली हाथ नहीं लौटाते। वैसे ही ये वृक्ष भी याचकों को निराश नहीं करते।

प्र.5 श्लोकानां अन्वयः मंजूषायां प्रदत्तैः शब्दैः सहायतया पूरयत (श्लोकों के अन्वयः को मंजूषा में दिए गए शब्दों की सहायता से पूर्ण कीजिए)–

(क) (1) वापी, (2) हृदः, (3) दशहृदसमः (4) द्रुमः

(ख) (1) फलन्ति, (2) वहन्ति, (3) परोपकाराय, (4) शरीरम्,

(ग) (1) पत्र, (2) वल्कल, (3) यान्ति, (4) महीरुहा

प्र.6 निम्नांकिते चित्रे वर्णान् पूरयित्वा वृक्षस्य विषये पंच वाक्यानि संस्कृतभाषायां लिखत (निम्नांकित चित्र में रंग भरकर वृक्ष के विषय में पाँच वाक्य संस्कृत में लिखिए)–

1 वृक्षाः छायां यच्छन्ति । 2 ते जनान् स्वच्छं वायुं यच्छन्ति । 3 वृक्षाः पर्णेः पुष्पैः च शोभन्ते ।

4 अनेन वर्णः हरितः भवति । 5 वृक्षाः मूलैः जलं पिबन्ति । 6 वृक्षे काकः, चटका शयेनः च तिष्ठन्ति ।

प्र.7 संस्कृत शब्दानि लिखत (संस्कृत में शब्द लिखिए)–

फलानि, काष्ठम्, पर्णम्, शाखाः, अंकुराः, मूलः

प्र.8 चित्राणि दृष्ट्वा उचितानि श्लोकानि लिखत (चित्र देखकर उचित श्लोक लिखिए)–

(क) छायामन्यस्य कुर्वन्ति तिष्ठन्ति स्वयमातपे ।

फलान्यपि परार्थाय वृक्षाः सत्पुरुषा इव ॥

(ख) पुष्प–पत्र–फलच्छाया–मूल–वल्कल–दारुभिः ।

धन्या महीरुहा येषां विमुखा यान्ति नार्थिनः ॥

प्र.9 अधोलिखितानां शब्दानां द्विवचन बहुवचन रूपाणि लिखन्तु (निम्नलिखित शब्दों के द्विवचन और बहुवचन रूप लिखिए)–

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
वृक्षः	वृक्षौ	वृक्षाः
नदी	नद्यौ	नद्यः
कूपः	कूपौ	कूपाः
पुत्रः	पुत्रौ	पुत्राः
पुष्पम्	पुष्पे	पुष्पाणि
फलम्	फले	फलानि
याचकः	याचकौ	याचकाः

प्र.10 क्रियापदं शुद्धं कृत्वा वाक्यं पुनः लिखत (क्रियापद शुद्ध करके वाक्य पुनः लिखिए)–

(क) वृक्षाः स्वयं सूर्यस्य आतपे तिष्ठन्ति ।

(ख) दशकूपैः समाना एका वापी भवति ।

(ग) वृक्षाणां जन्म श्रेष्ठम् अस्ति ।

(घ) गावः परोपकाराय दुहन्ति ।

(ङ) वृक्षाः कदापि याचकान् निराशान् न कुर्वन्ति ।

(च) मेघाः अपि जलं वर्षन्ति ।

(द) इदं शरीरं परोपकाराय अस्ति ।

प्र.11 शब्दार्थान् हिंदी अर्थ लिखत (शब्दों के हिंदी अर्थ लिखिए)–

(क) सत्पुरुषाः – सज्जन लोग,

(ख) मेघाः – बादल, (ग) परोपकाराय – उपकार के लिए,

(घ) सम – समान, (ङ) द्रुमः – वृक्ष, (च) दुहन्ति – दूध देती हैं, (छ) नद्यः – नदियाँ

(ज) विभूतयः – सम्पत्ति, (झ) वल्कल – छाल, (ञ) सताम् – सज्जनों का

प्र.12 संस्कृतभाषायाम् अनुवादं कुर्वन्तु (संस्कृतभाषा में अनुवाद कीजिए)–

(क) वृक्षाः प्राणवायुं यच्छन्ति ।

(ख) वृक्षाः सज्जनैः समः भवन्ति ।

(ग) दशकूपैः समाना एका वापी भवति ।

(घ) नद्यः परोपकाराय वहन्ति ।

प्र.13 अधोलिखितं श्लोकं पठत प्रश्नान् च उत्तरत (निम्नलिखित श्लोक को पढ़कर प्रश्नों के उत्तर दीजिए)–

(i) एकपदेन उत्तरत (एक पद में उत्तर लिखिए)–

(क) (1) वृक्षाणाम् (ख) (4) प्राणिनाम्

(ii) पूर्णवाक्येन उत्तरत (एक वाक्य में उत्तर लिखिए)–

(क) सुजनस्येव येषां अर्थिनः विमुखाः न यान्ति ।

(ख) सुजनस्य इव नार्थिनः विमुखाः न यान्ति ।

(iii) भाषिक कार्यम् (भाषिक कार्य)–

प्रदत्तविकल्पेभ्यः उचितम् उत्तरं चित्वा लिखत (दिए गए विकल्पों में से उचित उत्तर चुनकर लिखिए)–

(क) (3) षष्ठी (ख) (3) एषां (ग) (1) प्रथम (घ) (4) वरं